

การสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์*

THE PROCESS OF CREATING VALUE AND PRESERVING THE BAMBOO WEAVING CRAFTSMANSHIP OF THE VILLAGERS IN MUANG FANG, BURIRAM PROVINCE

พระมหาวุฒินันท์ อัมรัตน์¹, พระอุทิศ สุขแสง² และ พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหาวย³

Phra Maha Wuttinan Kittiwuttho¹, Phra Uthit Sungsang² and Phrakru Baidika Theerayut Phookhokwai³

¹⁻³วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: wuttinankittiwuttho@gmail.com

Received 25 July 2025; Revised 23 August 2025; Accepted 25 August 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ 2) ศึกษาการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารและสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ นักปราชญ์และนักวิชาการผู้ที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ในท้องถิ่นจำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าและตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จัดหมวดหมู่เรียบเรียงตามวัตถุประสงค์

Citation

* พระมหาวุฒินันท์ อัมรัตน์, พระอุทิศ สุขแสง และ พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหาวย. (2568). การสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5(3), 13-31.

Phra Maha Wuttinan Kittiwuttho, Phra Uthit Sungsang and Phrakru Baidika Theerayut Phookhokwai. (2568).

The Process of Creating Value and Preserving the Bamboo Weaving Craftsmanship of The Villagers in Muang Fang, Buriram Province. Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University, 5(3), 13-31.

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/index>

ผลวิจัยพบว่า 1) ชุมชนฝางเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่มาตั้งแต่โบราณ ด้วยทุนทางธรรมชาติภายในพื้นที่มีไม้ไผ่จำนวนมากจึงมีการรวมตัวกันของชาวบ้านทำเครื่องจักสาน 2) การสร้างมูลค่าเพิ่มและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสานโดยวิธีการนำทุนทางสังคมมาเรียนรู้และพัฒนาวิธีการจักสานให้กับชาวบ้าน 3) แนวทางการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ การพัฒนาวิธีการจักสานและปรับปรุงแบบเครื่องจักสานให้เข้ากับยุคสมัยและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายเครื่องจักสานเพื่อให้เป็นที่รู้จัก

คำสำคัญ: การสร้างมูลค่า, ภูมิปัญญา, เครื่องจักสานไม้ไผ่

Abstract

The objectives of this study were 1) to investigate the bamboo weaving knowledge of villagers in Ban Muang Fang community, Buriram Province; 2) to examine the value creation and conservation of bamboo weaving knowledge among these villagers; and 3) to propose strategies for enhancing the value and preserving the bamboo weaving craftsmanship in the community.

This qualitative research collected data through document analysis and interviews with purposively selected key informants, including local experts and scholars knowledgeable about bamboo weaving, totaling 30 participants. The data were analyzed through categorization according to the research objectives and verified for accuracy using triangulation and confirmation with key informants.

The findings revealed that 1) Ban Muang Fang community has long-standing bamboo weaving knowledge, supported by abundant natural bamboo resources, which encouraged villagers to engage collectively in weaving activities; 2) value creation and preservation of bamboo weaving knowledge were facilitated by utilizing social capital to teach and develop weaving techniques among the villagers; and 3) strategies for enhancing the value and preserving

bamboo weaving craftsmanship include developing weaving techniques, adapting product designs to contemporary trends, and expanding distribution channels to increase product recognition.

Keywords: Value Creation, Wisdom, Bamboo Weaving Crafts

บทนำ

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่มายาวนาน โดยภูมิปัญญาเป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไปแต่ละพื้นงานจักสานนับว่าเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่น ของไทยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของไทย ทั้งในด้านอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม และประณีตและความเป็นท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและพัฒนาสร้างสรรค์งานในวงกว้าง สามารถสร้างเป็นอาชีพและรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น (เจษฎา พัฒรานนท์, 2553)

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการจักสาน ซึ่งเป็นหนึ่งในศิลปะและวิถีชีวิตที่สำคัญของชุมชนในอดีต ภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่เคยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมและถ่ายทอดสู่รุ่นหลัง ๆ เริ่มมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปจากชุมชนเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้เครื่องจักรสานไม้ไผ่ได้รับการแข่งขันจากผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากวัสดุสังเคราะห์ ซึ่งมีความสะดวกสบายและราคาถูกกว่า นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยังทำให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะหันไปหางานในภาคอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีโอกาสในการประกอบอาชีพที่มีรายได้สูงและความสะดวกสบายมากขึ้น การย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองจึงทำให้เกิดการขาดแคลนผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านการจักสานไม้ไผ่ในชุมชน

ชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นชุมชนที่มีการทำเครื่องจักรสานไม้ไผ่ ซึ่งการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ในชุมชนบ้านเมืองฝางไม่เพียงแต่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่น โดยเฉพาะไม้ไผ่ที่ ซึ่งมีการปลูกกันอย่างแพร่หลายในอดีตมีการนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ เป็นเครื่องจักสานซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปัจจุบันด้วยการเปลี่ยนแปลงของ สังคมทำภูมิปัญญาเครื่องจักสานเลือนลางจางหายและมีนวัตกรรมใหม่ๆเข้ามาทดแทนผู้วิจัยจึง ให้ความสนใจในงานจักสานไม้ไผ่เพื่อเพิ่มมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสาน ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมุ่ง ศึกษาเพื่อสร้างมูลค่า เพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานการพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการผลิตให้สามารถเข้ากับความต้องการของตลาดสมัยใหม่ รวมถึงการ ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจและร่วมมือกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าวจึงเป็นแนวทางที่ สามารถช่วยฟื้นฟูและยกระดับการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ให้กลับมามีบทบาทในสังคมอีกครั้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์

การทบทวนวรรณกรรม

ในการทำวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งเน้นศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิด วิเคราะห์ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเองที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นวิถีสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้

อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบท ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากซึ่งขึ้น (ปราณี ตันตยานุบุด, 2561)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development) ปัจจุบัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในตลาดเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่จะรักษาความเป็นผู้นำตลาดไว้ได้ตลอดไป การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เป็นการสร้างหรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้กับธุรกิจให้มีคุณสมบัติดีขึ้น โดยผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) คือผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ สามารถสนองความต้องการเดิมหรือใหม่ของผู้ซื้อได้ ผลิตภัณฑ์ใหม่สามารถทดแทนผลิตภัณฑ์เดิม แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เดิมอย่างเห็นได้ชัด หรือมีการปรับปรุงใหม่ (Modified Product) ซึ่งเป็นการเลียนแบบผลิตภัณฑ์ที่ใหม่สำหรับบริษัทแต่เก่าสำหรับสินค้านั้นทางเศรษฐศาสตร์ วัฒนธรรมจัดเป็นทุนอย่างหนึ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำไปสู่เชิงพาณิชย์และกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมได้ การนำสินค้าทางวัฒนธรรมไปสู่ตลาดสามารถก่อให้เกิดเป็นผลผลิตใหม่ ทำให้สินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีความต้องการซื้อโดยไม่จำเป็นต้องมีความต้องการเดิม เนื่องจากคุณค่าของตัวสินค้าทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงสินค้าสำหรับบริโภคอย่างเดียว สินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้ต้องมีการฝังตัวของวัฒนธรรมในด้านหนึ่ง เช่น จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อและศรัทธา ระบบคุณค่า และบรรทัดฐานทางจริยธรรม วงจรชีวิตของสินค้าทางวัฒนธรรมค่อนข้างสั้น ดังนั้นจึงต้องพยายามสร้างอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าอยู่ตลอดเวลา และต้องมีการปรับผลผลิตให้สอดคล้องกับรสนิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่น (Thanaphonpan, 2003)

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่ม หรือองค์กรที่มีความสนใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมี

ลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหลักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ (นันทิยา หุตานุวัตร, 2546) องค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างเครือข่ายนั้นคือ การมีมุมมองร่วมกันและเป้าหมายเดียวกัน ตลอดจนมีวิสัยทัศน์และการเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกันซึ่งในการสร้างเครือข่ายนั้นจะเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นจะเป็นการประชุมหรือการดำเนินการต่าง ๆ (นฤมล นิราธร, 2543)

การเพิ่มมูลค่า (Added Value) คือการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นจากเดิม ซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นเครื่องมือการตลาดที่จะช่วยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่าย การโฆษณา และการส่งเสริมการตลาด ซึ่งมีผลทำให้สามารถตั้งราคาได้สูงขึ้น โดยการเพิ่มมูลค่าจะทำให้ผู้บริโภครู้สึกได้รับประโยชน์มากขึ้นด้วย การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added Creation) คือความพยายามในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในด้านต่างๆ เพื่อให้มีคุณค่าในสายตาของลูกค้ามากขึ้น (Tipphachartyothin, 2014) หรือเป็นการนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยคุณภาพ บริการ และราคา เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจในการซื้อ ครอบครอง และใช้ประโยชน์ ซึ่งการเพิ่มมูลค่าให้กับเครื่องจักรสานการสร้างแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์เพื่อให้ลูกค้าได้รับความพึงพอใจสูงสุดจากสินค้าและบริการเนื่องจากสิ่งที่ลูกค้าต้องการไม่เพียงแต่คุณค่า แต่ยังรวมถึงมูลค่าเพิ่มที่ทำให้ลูกค้ารู้สึกมากกว่าความพึงพอใจ ซึ่งผู้ประกอบการสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการของตนเองได้ (สุพาตา สิริกุตตา, 2557 : 215-230)

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยคณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Informants) เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ และพัฒนาภูมิปัญญาสู่การนำเสนอกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มนักวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชนที่ โดยการคัดเลือกกลุ่มสัมภาษณ์ผู้วิจัยคัดเลือกจากหลักเกณฑ์เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบชุมชนเมืองแฝง มีประสบการณ์และความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับภูมิปัญญา รวมทั้งสิ้นผู้ให้สัมภาษณ์ 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเปิดประเด็นถึงสภาพพื้นที่ของชุมชนเมืองแฝง แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องจักสาน ไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองแฝง จังหวัดบุรีรัมย์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชน นำแนวคิดทฤษฎี จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่บททวนไผ่มาพิจารณาสร้างแบบสัมภาษณ์ การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยบททวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชน บ้านเมืองแฝง จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างเครื่องมือ

การตรวจสอบเครื่องมือโดยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นจากอาจารย์ผู้ควบคุม วิทยานิพนธ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินความสอดคล้อง แล้วนำผลจากการ พิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity Index : CVI) โดยใช้เกณฑ์ความเห็นสอดคล้องกันและการยอมรับของผู้เชี่ยวชาญที่มีค่า CVI 0.80 ขึ้น ไป และการหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับวัตถุประสงค์ในการวัด (Index of Item Objective Consistency หรือ IOC) มีค่าเท่ากับ 1 แสดงให้เห็นถึงว่าข้อคามของ เครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยอาศัยวิธีการของ Denzil และการวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มต้นจากการจัด ระเบียบข้อมูลที่ได้รับมาจากหลายแหล่งด้วยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่เรียบเรียงตาม วัตถุประสงค์และเค้าโครงเรื่องโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการ ตีความ (Interpretation)

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์

ชุมชนเมืองฝางเป็นชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหนึ่งในชุมชนสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง มีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ เป็นแหล่งชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน โดยมีภูมิปัญญามาอย่างยาวนานโดยมีเครื่องจักสานหลากหลายรูปแบบโดยเป็นครัวเองจักสานที่เป็นเครื่องใช้ครัวเรือน เช่น ตะกร้า กระติบ เป็นต้น และเครื่องจักสานที่จับดักสัตว์ สะท้อนถึงรากเหง้าทางอารยธรรมของชาวไทยอีสาน วิถีชีวิตดั้งเดิม ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่องความสำคัญทั้งเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะของเครื่องจักสานนั้นทำจากไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักโดยโดยเครื่องจักสาน จะมีทั้ง ๒ ลาย ที่นิยมสานกัน ๑.การสานลายทแยง ส่วนมากใช้ตอกเส้น แบนๆ บาง ๆ เพราะการทำการชกนี้ต้องการแผ่นทึบ โครงสร้างจะเปิดตัวกันแบบสนิทไม่มีเส้นแนวตั้ง หรือแนวนอน เหมือนการทำลายขัด ซึ่งเป็นลายสานที่เป็นผิวเรียบบางสานต่อเชื่อมกับวัสดุชนิดอื่นได้ และสามารถเชื่อมตามความโค้งของภาชนะที่ต้องการได้ ๒.ลายขัด เป็นลายสร้างรูปทรงขึ้นด้วยการขดของวัสดุซ้อนเป็นชั้นๆ แล้วใช้ตัวกลางเชื่อมถักเข้าด้วยการเย็บ ถัก หรือมัด ลายสานแบบขด มักใช้วัสดุจำพวกหวาย ปอ และวัสดุอื่นๆ ที่ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตนเอง วัสดุเหล่านี้ต้องสานด้วยการขดหรือถัก ซึ่งเครื่องจักสานนั้นถูกออกแบบให้มีความเหมาะสมกับลักษณะการใช้งานเฉพาะทาง ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ งานจักสานไม้ไผ่ ถือเป็นงานศิลปะพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนออกมาจากหัวใจของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งเครื่องจักสานประโยชน์นอกจากนี้ คือ คุณค่าของเครื่องจักสาน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณค่าวัฒนธรรม คุณค่าทางศิลปะ เครื่องจักสานของชุมชนมีหลากหลายลวดลายแสดงถึงความเป็นศิลปะเข้ามาผสมผสาน และรูปแบบลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายขัด ซึ่งเป็นพื้นฐานของงานสานทุกชนิด ลายทแยง ที่มีลักษณะเหมือนการถักและให้ความแน่นหนาในโครงสร้าง และ ลายอิสระ คุณค่าทางสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์จักสานเหล่านี้ทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติอย่างไม้ไผ่ ซึ่งสามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติและไม่ก่อให้เกิดขยะที่ตกค้างในระบบนิเวศเหมือนกับภาชนะพลาสติกหรือโลหะ

2. การพัฒนาภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์

การพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าหรือเครื่องจักสานจากไม้ไผ่นั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือและความร่วมใจของคนในชุมชน ดังนั้นตามหลักแนวคิดของการมีส่วนร่วมที่จะนำชุมชนเข้ามาเพื่อพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง โดยสามารถขยายผลไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในระยะยาว โดยพบว่าชุมชนมีทุนทางธรรมชาติที่เป็นคุณทรัพย์พื้นฐานในการทำเครื่องจักสานและสามารถนำมาพัฒนารูปแบบการจักสานโดยใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนานวัตกรรมของเครื่องจักสานโดยดัดแปลงจากรูปแบบเดิมและอาศัยการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน ดังนี้

สร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลิตของเครื่องจักสานให้ชุมชนโดยการจัดอบรมอธิบายขั้นตอนกระบวนการผลิต วิธีการจักสานไม้ไผ่เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจในกระบวนการและเครื่องมือในการผลิตพร้อมทั้งสร้างแรงบันดาลใจผ่านกระบวนการให้ชุมชนได้เห็นภาพมากขึ้น เพื่อสร้างคุณค่าและให้ชาวบ้านในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาจากรูปแบบเดิม

การรวมกลุ่มของชาวบ้านการที่ชุมชนได้มีการยกระดับจัดตั้งเป็นกลุ่ม หรือดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ที่จะช่วยกันแสวงหาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน การทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เป็นอาชีพเสริมที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชน

ส่งเสริมทักษะในชุมชนเป็นกระบวนการสำคัญที่สามารถส่งเสริมและเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนได้ โดยการพัฒนาไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ แต่ยังช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน การให้ชาวบ้านเข้าใจถึงความสำคัญของการรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน และทำให้ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นมีความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมการส่งเสริมให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของการถ่ายทอดทักษะให้กับเยาวชน และการสืบทอดภูมิปัญญาไปยังรุ่นถัดไปจะช่วยให้เครื่องจักสานไม้ไผ่ไม่เพียงแต่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม แต่ยังเป็นการรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การตลาดกลยุทธ์ทางช่องทางการจัดจำหน่ายเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ ในปัจจุบันโลกออนไลน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการใช้

ชีวิตดังนั้นการพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องจักสานนั้นจำเป็นต้องมีช่องทางการตลาดเพื่อเป็นแหล่งในจัดจำหน่ายเครื่องจักสานและเผยแพร่วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้อื่นได้รับทราบและเรียนรู้ถึงเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านฝาง

การใช้นวัตกรรมการออกแบบลวดลายที่สวยงามและมีความหมายสะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นจะเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และช่วยดึงดูดความสนใจ และพัฒนาเครื่องจักสาน จากการนำวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนารูปแบบเครื่องจักสาน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีความหมายและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน การพัฒนาเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนเมืองฝาง นั้นเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อสร้างกลุ่มชาวบ้านขึ้นมาในการผลิตเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์แสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งยังแสดงวัฒนธรรมภายในชุมชนซึ่งในการพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องจักสานโดยมีเครือข่ายร่วมกันเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องจักสานให้คู่กับชุมชนเมืองฝาง

3. แนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์

การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านฝาง จังหวัดบุรีรัมย์โดยการออกแบบใหม่ๆ เพิ่มลวดลายที่มีเอกลักษณ์และใช้เทคนิคที่ทันสมัย การปรับรูปแบบการผลิตให้หลากหลาย การใช้ช่องทางการตลาดออนไลน์ และการเล่าเรื่องเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีเอกลักษณ์สามารถสร้างความภาคภูมิใจและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและพัฒนาให้สามารถใช้ประโยชน์จากเครื่องจักสานได้มากที่สุด ดังนี้

การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างชุมชน การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนและการร่วมมือกับชุมชนอื่นๆ ในการผลิตเครื่องจักสานจะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับการผลิต โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการทำเครื่องจักสาน เช่น การสอนเทคนิคการผลิตใหม่ๆ การออกแบบลวดลายใหม่ๆ หรือแม้กระทั่งการร่วมมือในการจัดการตลาดและการส่งออกผลิตภัณฑ์ไปยังที่อื่นๆ นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนโดยการใช้ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในการร่วมมือกัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาเครื่องจักสานโดยประชุมความร่วมมือจากภาครัฐและชุมชน สร้างความตระหนักรู้ในชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ เช่น การสาธิตการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ในชุมชน การจัด

นิทรรศการ หรือการบรรยายเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างกลยุทธ์ทางการตลาดซึ่งเครื่องจักสานเพื่อทำขึ้นมาจำนวนมากก็จะมีช่องทางในการจำหน่าย ทำให้ผู้อื่นนอกหมู่บ้านไม่รู้จักแต่หากมีการทำการตลาดขึ้นเป็นอีกแนวทางที่จะช่วยให้เครื่องจักสานเป็นที่รู้จักในตลาดมากขึ้นและสามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งจะสามารถถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตผ่านเครื่องจักสานโดยพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยเดิมและอนุรักษ์ให้ชุมชนอื่นได้รับทราบ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับการใช้งาน การดัดแปลงเครื่องจักสานเพื่อให้สามารถนำไปใช้งานในครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพและดูดีมากยิ่งขึ้น เช่น การผลิตตะกร้า กระเป๋า หรือของใช้ในบ้านอื่นๆ จะช่วยเพิ่มความหลากหลายให้กับผลิตภัณฑ์ และทำให้สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบใหม่สามารถใช้งานได้หลายบริบท ไม่ว่าจะเป็นการใช้งานในบ้าน การตกแต่ง หรือเป็นของขวัญที่มีความหมาย

- ตะกร้า เป็นภาชนะที่หาได้ง่ายและมีการประโยชน์สูงสุดจึงมีการปรับโดยปรับเปลี่ยนรูปแบบเพิ่มสีสันและเอกลักษณ์ของพื้นที่จะสร้างความโดดเด่นให้กับเครื่องจักสานและการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากไม้ไผ่ เป็นกระบวนการที่มุ่งปรับปรุงและยกระดับภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ให้มีคุณสมบัติใหม่ที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในยุคปัจจุบันทั้งในด้านรูปลักษณ์ การใช้งาน และคุณค่าทางศิลปะ ให้มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างแนวคิดใหม่ เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในชุมชนบ้านฝาง

ภาพที่ 1 การเพิ่มมูลค่าตะกร้า

- โคมไฟชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนเมืองฝางแต่เดิมใช้ตะเกียงเพื่อให้แสงสว่าง แต่ด้วยการพัฒนาของสภาพแวดล้อมและการเข้าถึงไฟฟ้าที่สะดวกสบายในปัจจุบัน ทำให้การใช้โคมไฟได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เครื่องจักสานไม้ไผ่ได้รับการพัฒนาให้เป็นโคมไฟ ซึ่งไม้ไผ่มีคุณสมบัติทนทานต่อความร้อนจากหลอดไฟ ทำให้มีการนำไม้ไผ่มาทำเป็นโคมไฟที่ใช้ในครัวเรือน เมื่อหลอดไฟสัมผัสกับโคมไฟที่ทำจากไม้ไผ่ จะสร้างแสงสีส้มอ่อนๆ

ภาพที่ 2 โคมไฟจักสานไม้ไผ่

- ชะลอม เป็นเครื่องจักสานที่ชาวบ้านในบางพื้นที่อาจไม่ค่อยนิยมใช้กันในปัจจุบัน เนื่องจากมันเป็นผลิตภัณฑ์ที่ถูกใช้ในงานเกษตรกรรมหรือเป็นภาชนะสำหรับใส่ของในชีวิตประจำวัน สามารถนำมาดัดแปลงเป็นของที่ระลึกหรือของตกแต่งที่มีมูลค่าได้ เช่น ใส่ขนมใส่เป็นสังฆทานถวายพระได้แล้วแต่โอกาสซึ่งมีการออกแบบหลากหลายทรงเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานและเป็นการอนุรักษ์โลกไม่ใช้ถุงพลาสติกในการห่อผลิตภัณฑ์ เชื่อมโยงกับแนวคิดการออกแบบเพื่อวัฒนธรรม เป็นการออกแบบที่มีรากฐานจากวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ของชุมชน

ภาพที่ 3 ชะลอม

- การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนถือเป็นกระบวนการที่สำคัญในการรักษาและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและความรู้ดั้งเดิมของชุมชน เพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงอยู่และมีชีวิตอยู่ต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมและเครื่องจักสานที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไม่เพียงแต่เป็นการสอนทักษะและวิธีการทำงานเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมที่ชุมชนถือมั่นมาอย่างยาวนานโดยให้ผู้สูงอายุหรือผู้มีประสบการณ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์

การพัฒนาภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ในชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงแค่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัตถุดิบพื้นถิ่น ทำให้เกิดรายได้เสริมแก่ชาวบ้านในชุมชน ทั้งในด้านการผลิต การออกแบบ การตลาด และการจำหน่าย ที่สามารถขยายไปสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ ผ่านช่องทางการจำหน่ายทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ การผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่เป็นการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างอาชีพใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชน

อภิปรายผล

ภูมิปัญญาจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน การลงมือปฏิบัติจริง และการเรียนรู้ภายในครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม และธรรมชาติ จากการศึกษา พบว่า การจักสานไม้ไผ่ในชุมชนไม่ได้เป็นเพียงแค่งานฝีมือหรือหัตถกรรมเพื่อยังชีพเท่านั้น หากแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมิติเชิงศิลปะและเชิงสัญลักษณ์ เช่น การสานกระติบข้าว หวด กระดัง และข้อง ซึ่งแต่ละชิ้นมีลวดลายเฉพาะและรูปแบบที่สะท้อนอัตลักษณ์ของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และยังเกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรกรรม วิธีการกิน และการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายของชุมชนอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับ มนศักดิ์ ทิงษ์ และ สิทธิกร ตะกู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายเครื่องจักสานที่ส่งผลด้านคุณค่าและความหมายต่อการอนุรักษ์ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านยะโม๊ะ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น” การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายเครื่องจักสานของชุมชนชาวกะเหรี่ยงและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์กับคุณค่าในการดำรงชีวิตของชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านยะโม๊ะ อำเภอมัญจาคีรี

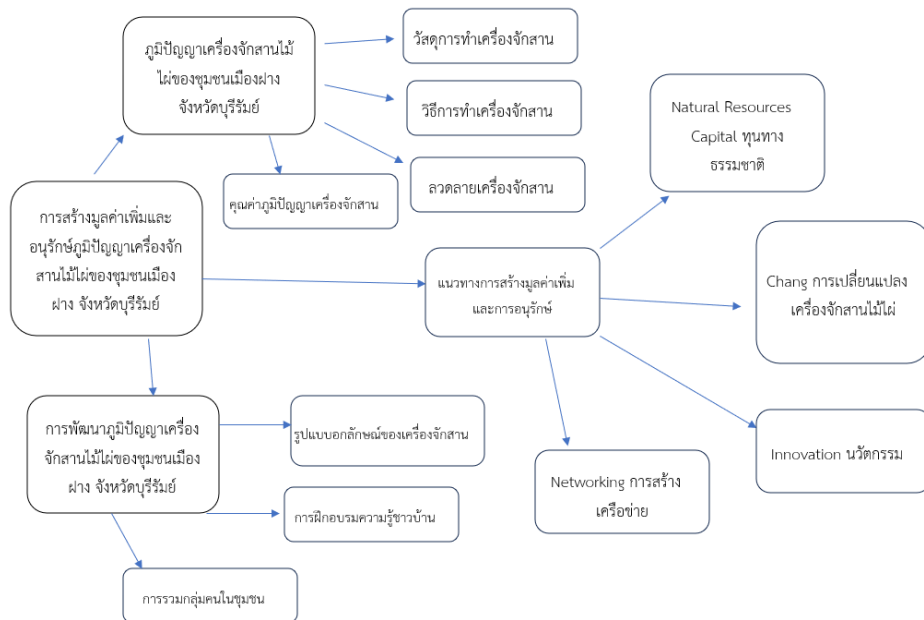
จังหวัดตาก ถอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่ามีการจักสานลวดลายเครื่องจักสานอยู่ จำนวน 12 แบบ คือ กลุ่มลายรุ่นเก่า ลายขอคิตา ลายเกอะปอเดอ ลายเกอะปอจือ ลายก้อแล่แว ลายเทเม ลายต้าแคว้สะ ลายต้าโบะเซอ ลายต้าโกล่เตอะเกี ลายประยุกต์เกิดใหม่ คือ ลายเซ่ตรา ลายแหมโตะ ลายพอแยโพะ และลายต้าลู่ ด้านความสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่างานจักสานสอดคล้องกับวิถีชีวิตและคุณค่าของชุมชนด้วยการให้คุณค่าการเลือกพืชตระกูลไม้ ต้นหวาย ให้คุณค่าต่อการประดิษฐ์เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน (มนศักดิ์ ทิทธิชัย และ สิทธิกร ต๊ะกู, 2563) ซึ่งจากงานวิจัยพบลายแบบจากเครื่องจักสานท้องถิ่นที่แสดงวิถีชีวิตของคนในชุมชนเหมือนกันของชุมชนผางทำให้สะท้อนถึงแนวคิดภูมิปัญญาของคนไทยในการคิดประดิษฐ์เครื่องจักสานและคุณค่าของภูมิปัญญาที่มีต่อท้องถิ่น

กระบวนการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองผาง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การจักสานไม้ไผ่เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสืบทอดกันมายาวนานในชุมชนบ้านเมืองผาง จังหวัดบุรีรัมย์ ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของชาวอีสาน โดยเฉพาะเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ความรู้เชิงช่างเหล่านี้กลับเริ่มเลือนหาย ขาดผู้สืบทอด ขาดพื้นที่เรียนรู้ และขาดกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เท่าทันกับความต้องการของตลาดปัจจุบัน โดยกระบวนการนำแนวคิดนวัตกรรมการสร้างเครือข่าย เข้ามาปรับใช้ในกระบวนการสร้างเพื่อพัฒนาสร้างจักรสานให้มีมูลค่า และทันสมัยมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ทรัพย์ อมรภิญโญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม กลุ่มจักสานชุมชนบ้านไชยา หมู่ 4 อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย” โดยมีวัตถุประสงค์ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่มจักสานชุมชนบ้านไชยา หมู่ 4 อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย พบว่า การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ศักยภาพ ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ที่สั่งสมในชุมชนมาอย่างยาวนาน (ทรัพย์ อมรภิญโญ, 2562) โดยจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการสร้างมูลค่าเพิ่มนั้นเหมือนกันที่ได้นำทุนสังคมของชาวบ้านมาสู่กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้มีมูลค่าเพิ่มจากเดิม

แนวทางการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเมืองผาง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า จากการศึกษาพบว่า การภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเมือง

ผาง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหนึ่งในรูปแบบศิลปหัตถกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ถือเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างสูง แต่ในปัจจุบันกลับต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดผู้สืบทอดรุ่นใหม่ ลวดลายผลิตภัณฑ์ไม่ทันสมัย และการเข้าถึงตลาดยังมีข้อจำกัด การอนุรักษ์ภูมิปัญญาเช่นนี้ จึงไม่อาจพึ่งพาเพียงการเก็บรักษา แต่ต้องควบคู่ไปกับการ “สร้างมูลค่า” เพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญและเกิดแรงจูงใจในการรักษาและพัฒนาต่อไป ซึ่งสอดคล้อง รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในจังหวัดนครปฐม” วัตถุประสงค์การวิจัย แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์ 1.ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2.ศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของกลุ่มอาชีพ 3.วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4. ศึกษาการเทียบเคียงกับกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จ 5.เสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีประเด็นหลักๆ ในการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ 1 ด้านการบริหารจัดการองค์กร 2. ด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด 3. ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิตและบริการ และ 4.ด้านการปรับปรุงและพัฒนาธุรกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน (รัชฎาพร เกตานนท์, 2560) ดังนั้นแนวทางการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีการบริหารจัดการและมีการเพิ่มช่องทางให้เป็นที่รู้จักทางออนไลน์และการวางแผนทางการตลาดต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยการสร้างมูลค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานไม้ไผ่ของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานไม้ไผ่ และนำมาศึกษาพัฒนาเครื่องจักสานสู่กระบวนการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการที่ทันสมัยมากขึ้นและยังคงอนุรักษ์คุณค่าที่แสดงถึงเอกลักษณ์วิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองฝางให้คงอยู่ ซึ่งจากการวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยพบว่า ชุมชนเมืองฝางมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้กระบวนการสื่อสารภายในชุมชนเพื่อพัฒนาอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเมืองฝาง และนำไปสู่การสร้างเครือข่ายเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายโดยผู้วิจัยนำมาสร้างกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน คือ NCIN 1.Natural Resources Capital ทุนทางธรรมชาติ ได้แก่ ไม้ไผ่ ที่เป็นทุนสำคัญของชุมชนเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ 1.Chang การเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบของเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ให้มีมูลค่าเพิ่มโดยใช้ทักษะการเรียนรู้ที่ทันสมัยและใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน 3.Innovation นวัตกรรมการสร้างมูลค่าให้กับเครื่องจักสานและการนำเทคโนโลยีมาพัฒนานวัตกรรมให้เครื่องจักสานเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ๔.

Networking การสร้างเครือข่าย โดยสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้อื่นได้รู้จักและเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ถือเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิดสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในชุมชนบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการสืบทอดผ่านครอบครัวและกลุ่มช่างท้องถิ่นมายาวนาน โดยอาศัยวัฒนธรรมชาติในพื้นที่อย่าง “ผไทลื้อ” ซึ่งมีคุณลักษณะเด่น เช่น ลำต้นแข็งแรง ผนังหนา เหมาะแก่การนำมาสานเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อาทิ กระติบข้าว หวด ช่อ และตะกร้า ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชนบทแบบดั้งเดิม งานจักสานไม้ไผ่ในชุมชนเมืองฝางไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการดำรงชีวิต แต่ยังเป็นภาพสะท้อนของศิลปะพื้นบ้านที่ต้องอาศัยความประณีต ทักษะ และความเข้าใจในธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ซึ่งในการพัฒนาภูมิปัญญาการจักสานไม้ไผ่ในชุมชนแห่งนี้มีความลึกซึ้งและหลากหลาย ทั้งด้านรูปแบบ ลวดลาย เทคนิคการสาน และวัสดุที่ใช้ โดยเฉพาะการใช้ไม้ไผ่ซึ่งเป็นที่หายากในท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานจักสาน โดยการพัฒนาในด้านต่างๆ คือด้านบุคคล ด้านการผลิต ด้านเอกลักษณ์ ด้านการใช้ประโยชน์ การศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตของชาวบ้านเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเฉพาะในด้าน “การจักสานไม้ไผ่” ซึ่งมีใช้เพียงงานหัตถกรรม หากแต่เป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง โดยได้ร่วมเสนอการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาเครื่องจักสานไม้ไผ่ โดยการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพัฒนารูปแบบของเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนเมืองฝาง จังหวัดบุรีรัมย์ให้มีมูลค่าเพิ่มและประโยชน์จากทุนทางสังคมและการสร้างมูลค่าให้กับเครื่องจักสานและการนำเทคโนโลยีมาพัฒนานวัตกรรมให้เครื่องจักสานเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย การสร้างเครือข่าย โดยสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐตลอดจนช่องทางการตลาดเพื่อขยายโอกาสให้เครื่องจักสานเป็นที่รู้จักและแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ความร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องมีนโยบายเชิงรุกในการสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากร เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

1.2 สนับสนุนให้เกิด ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำตำบลจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนและวิทยาลัยในท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ สานิตกระบวนการผลิต และเป็นเวทีสร้างนวัตกรรมระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 วิจัยเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างมูลค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในต่างภูมิภาคเพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคที่แตกต่างกันระหว่างภาคเหนือ กลาง อีสาน ใต้ และนำมาวิเคราะห์เป็นโมเดลสากลสำหรับการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

2.2 ศึกษาารูปแบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) จากเศษวัสดุในงานหัตถกรรมเพื่อสร้างแนวทางการใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น เศษไม้ไผ่ เศษหวาย ในการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ สร้างรายได้เสริม และลดของเสียในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

เจษฎา พัฒรานนท์. (2553). การพัฒนารูปแบบหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานในกะป้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2557). เมืองฝาง: เมืองชุมทางการค้าและคมนาคมระหว่างรัฐ. *Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU)*, 33(1), 23–45.

นฤมล นิราทร. (2543). *การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นันทิยา หุตานวัตร. (2546). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. อุบลราชธานี: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ทรัพย์ อมรภิญโญ. (2564). การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์จากวัสดุท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม กลุ่มจักสานชุมชนบ้านไผยา หมู่ 4 อำเภอสระใคร จังหวัดหนองคาย. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 13(3), 88-101.
- ปราณี ตันตยานบุตร. (2561). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มนศักดิ์ ทหิษ์ และ สิทธิกร ต๊ะกู. (2563). ภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายเครื่องจักสานที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและความหมายต่อการอนุรักษ์ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านยะโม๊ะคี อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 22(2), 111-124.
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2560). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในจังหวัดนครปฐม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 1-20.
- สุพาดา สิริกุดตา. (2557). แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของจังหวัด สิงห์บุรี ประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 17(17)3, 215-230.
- Thanaphonpan, R. (2003). *Cultural capital*. Bangkok: Chiyong Limthongkul Foundation.
- Tipphachartyothin, P. (2014). Quality Control: The importance of consistency. *Journal of Productivity world*, 19 (110), 91-96
- Serirat, S. (1999). *Principles of Marketing*. Bangkok: Phetjaratsang hangthurakit press